

AUDİT YOXLAMASI VƏ BAŞQA ƏMİNLİK FƏALİYYƏTİNİN ELEMENTLƏRİ

Xülasə

Audit yoxlamaları auditor adlanan səriştəli, müstəqil və obyektiv insanlar tərəfindən həyata keçirilir və auditorlar sonradan audit yoxlamasının nəticəsi ilə bağlı hesabat hazırlayırlar. Bu auditorlar biznes fəaliyyətlərini tənzimləyən hakimiyyət orqanları tərəfindən müəyyən olunmuş ümumi standartlara riayət etməlidirlər.

Açar sözlər: audit yoxlaması, ətraf mühit, maliyyə hesabatı, əminlik fəaliyyəti

Audit prosesi - təşkilatın, sistemin, prosesin, layihənin və ya məhsulun qiymətləndirilməsidir. Audit yoxlamaları informasiyaların doğruluğunu və etibarlılığını, həmçinin, sistemin daxili nəzarətini qiymətləndirmək üçün tətbiq olunur. Bir qayda olaraq audit yoxlamaları şirkətin və ya biznesin maliyyə sistemləri və maliyyə uçotu haqqında informasiyaların toplanması ilə əlaqələndirilir. Lakin son zamanlar audit yoxlaması ətraf mühit haqqında informasiya kimi sahələri də əhatə etməyə başlamışdır. Buna görə də audit yoxlaması ilə məşğul olan peşəkarlara tələb artmışdır. Maliyyə hesabatlarına gəlməyə, onun istifadəçiləri ölkə daxilindən və eyni zamanda bütün dünyadan ola bilər və ya olmaya bilər. Audit yoxlaması maliyyə hesabatlarını şirkətin maliyyə mövqeyini və onun fəaliyyətinin nəticələrini istifadəçilərə ədalətli şəkildə təqdim etməsinə zəmanət verir [2, s. 2].

Kənar audit yoxlaması, sadəcə dildə desək, informasiya haqqında fikir yürütməyi nəzərdə tutan maliyyə məlumatlarının müstəqil yoxlanışıdır. Aydındır ki, audit yoxlamasının əsas məqsədi, yəni maliyyə hesabatları barədə fikir yürütmək, hüquqi şəxsin xarakterindən, ölçüsündən və ya formasından asılı olmayaraq daimidir. Kənar audit yoxlamalarının məqsədlərini və ümumi prinsiplərini izah etməzdən əvvəl əminlik fəaliyyəti anlayışının tərfi verilməlidir.

Əminlik fəaliyyəti - cavabdeh tərəfdən daha çox nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin kriteriyalarla predmetin müqayisəli şəkildə qiymətləndirilməsinin nəticələrinə inamını gücləndirmək üçün peşəkar mühasibin ictimai təcrübədə bir nəticə bildirməsidir.

Birincisi, əminlik nədir və o, nə üçün lazımdır? Əminlik təqdim olunmuş hesabatların doğruluğunun yoxlanmasıdır. Buna baxmayaraq əminlik təkcə mühasibatlıqda deyil, hər bir sahədə tələb olunur. Aşağıdakılar əminlik fəaliyyətinin elementləridir:

- mütəxəssis, cavabdeh tərəf və nəzərdə tutulmuş istifadəçilərdən ibarət üçtərəfli əlaqə;
- münasib predmet;
- münasib meyarlar;
- müvafiq sübut;
- əminlik hesabatı.

Meyarlar predmeti qiymətləndirmək və ya ölçmək üçün istifadə olunan etalonlardır. Meyarlar rəsmi ola bilər: məsələn, Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartları, yəni BMHS və ya Beynəlxalq İctimai Sektor Mühasibat Standartları. Meyarlar qeyri-rəsmi də ola bilər, məsələn, təşkilatdaxili davranış məəcəsi və ya razılaşdırılmış fəaliyyət səviyyəsi [3, s. 19].

Yoxlama müqaviləsində 3 tərəf iştirak edir. Onlar aşağıdakılardır:

- nəzərdə tutulan istifadəçilər: nə işə almaq istəyən və ya mütəxəssislərin onlar üçün yoxlama hesabatları hazırladıqları fərd, fərdlər və ya fərdlər qrupu - məsələn, müəssisənin səhmdarları;
- cavabdeh tərəf: predmet və ya predmet üzrə informasiya üçün məsuliyyət daşıyan şəxs - məsələn, şirkətin direktorlar şurası;
- mütəxəssis - əminlik mexanizmini həyata keçirən etibarlı şəxs - məsələn, peşəkar mühasib.

Auditin quruluşu yalnız 2 növ əminlik fəaliyyətinə icazə verir. Bunlar məntiqə uyğun əminlik fəaliyyəti və məhdud əminlik fəaliyyəti olaraq aşağıda göstərilmişdir.

1. Məntiqə uyğun əminlik fəaliyyətinin məqsədi - mütəxəssisin qərarının müsbət ifadə olunması üçün əsas rol oynayan fəaliyyət şəraitində əminlik fəaliyyəti riskini məqbul səviyyəyə qədər azaltmaqdır.

Məntiqə uyğun əminlik fəaliyyətinin məqsədləri aşağıdakılardır:

- məntiqə uyğun əminlik fəaliyyətində mütəxəssis kifayət qədər müvafiq sübutlar toplayır;
- predmetin müvafiq meyarlara uyğun olmasına qərar verir;
- riskin məqbul səviyyədə az olmasını təmin edir;
- qərarı müsbət formada ifadə edir.

Bu əminlik fəaliyyəti formasında mütəxəssis əminlik fəaliyyəti riskini məqbul səviyyəyə qədər azaltmaq üçün kifayət qədər müvafiq sübutlar əldə edir. Mütəxəssisin məqsədi hər şeyin tam doğru olduğunu söyləməkdən ibarət deyil, o, sadəcə əmin olmaq istəyir ki, hər şey kifayət qədər doğru və ədalətlidir.

Mütləq əminlik əldə etmək auditor üçün qeyri-mümkündür, çünki sövdələşmələri 100 faiz yoxlamaq mümkün olmur. Hətta yüz faizlik audit həyata keçirilsə belə auditin daxili məhdudiyyətləri üzündən həmin audit maliyyə hesabatlarının əhəmiyyətli dərəcədə təhrif olunmadığı barədə əminlik verməyəcək. Buna görə də auditor mütləq əminlik deyil, yalnız məntiqə uyğun əminliklə təmin edə bilər. Məntiqə uyğun əminlik fəaliyyətinə aid bir misal kimi kənar auditi göstərmək olar [3, s. 21].

Müsbət ifadə forması belə ola bilər: “Maliyyə hesabatları doğru və ədalətli görünür”, “İşçinin təyinatı ədalətli olmuşdur” və ya “Keyfiyyətə nəzarət proseduruna düzgün formada əməl olunmuşdur”.

Nümunə:

B şirkətinin audit hesabatına aşağıdakı faktlar daxildir:

- maliyyə hesabatları müvafiq mühasibat standartlarına uyğun hazırlanmışdır;
- daxili nəzarət şirkət tərəfindən qəti şəkildə müəyyən edilmiş səviyyələrə əsaslanaraq bütün nöqteyi-nəzərdən effektivdir.
- Bu faktlar göstərir ki, bu, məntiqə uyğun əminlik fəaliyyətidir.

Məhdud əminlik fəaliyyətinin məqsədi - mütəxəssisin qərarının mənfi ifadə olunması üçün əsas rol oynayan, lakin riskin məntiqə uyğun əminlik fəaliyyətinə nisbətən daha çox olduğu fəaliyyət şəraitində əminlik fəaliyyəti riskini məqbul səviyyəyə qədər azaltmaqdır.

Nümunə:

Maliyyə hesabatlarını özü hazırlayan, lakin gələcəkdə vergi hesabatları və mühasibat sahəsində məsləhətlər almaq üçün bir mütəxəssis saxlayan satış şirkəti yeni bir market açmaq istəyir. Bunu həyata keçirmək üçün şirkət öz mövcud kreditvermə mexanizmini artırmalı və əlavə maliyyə vəsaiti üçün banka müraciət etməlidir. Rüblük maliyyə hesabatları alan bank şirkətin mövcud maliyyə durumunu diqqətlə nəzərdən keçirir. Bank ən son maliyyə hesabatlarının auditinin keçirilməsini tələb edir.

Bank maliyyə hesabatlarına əsaslanaraq müştərinin maliyyə durumundan razı olsa da, kreditvermə mexanizmini artırmazdan əvvəl bank meneceri bu maliyyə hesabatlarının kifayət qədər doğru olmasından daha çox əmin olmaq istəyir. Mütəxəssis maliyyə hesabatlarını bütövlükdə yoxlayan və daha ucuz başa gələn məhdud əminlik fəaliyyətini təklif edir. Nəticə isə belə olur: bank yoxlamanın dəqiq olmasından və maliyyə hesabatlarının əminlik səviyyəsindən razı qalır və əlavə maliyyə vəsaiti verir. Biznes sahibi də auditə nisbətən daha ucuz olan qiymətdən razı qalır. Beləliklə, mütəxəssis bank və müştərinin ziddiyyətli tələblərini ortaq məxrəcə gətirən praktik və qiymət baxımından münasib olan bir yoxlama fəaliyyəti təklif etdi.

2. Məhdud əminlik fəaliyyətinin məqsədləri aşağıdakılardır:

- məhdud əminlik fəaliyyətində mütəxəssis kifayət qədər müvafiq sübutlar toplayır;
- predmetin müvafiq meyarlara uyğun olmasını təmin edir;
- risk səviyyəsinin məntiqə uyğun əminlik fəaliyyətinə nisbətən daha yüksək olduğu fəaliyyət şəraitində riskin məqbul səviyyədə olmasını təmin edir;

- qərarı mənfi formada ifadə edir.

Bu əminlik fəaliyyəti forması verilən şəraitə uyğun olaraq məhdud əminlik səviyyəsi verir. Məhdud əminlik fəaliyyətinə sadə bir misal yoxlama fəaliyyətidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının “Audit xidməti haqqında” Qanunu (müvafiq əlavələr və düzəlişlərlə). 27 dekabr 2014-cü il.
2. “Audit. Qanunvericilik və normativ sənədlər”. X cild, 2021;
3. Məmmədova A.F. və Əsədov Ə.M. “Audit F8”(qlobal audit metodologiyası), Dərs vəsaiti, Bakı, “OPTİMİST” MMC, 2024, 268 səh.

*Магистрант Агшин Рауф оглы Садыгов
Айнур Аскер кызы Адигозалова
кафедра “Бухгалтерский учет и аудит” АУК,*

Элементы аудита и других деятельности по заверению

Резюме

Аудит проводится компетентными, независимыми и объективными людьми, называемыми аудиторами, а затем аудиторы готовят отчет о результатах аудита. Эти аудиторы должны придерживаться общих стандартов, установленных органами, регулирующими деловую деятельность.

Ключевые слова: *аудит, экология, финансовая отчетность, деятельность по заверению.*

*Master Agshin Rauf Sadigov
Aynur Asgar Adigozalova
associate professor of the “Accounting and Audit” department
of Azerbaijan Cooperative University*

Elements of audit and other assurance activities

Summary

Audits are performed by competent, independent and objective people called auditors, and auditors then prepare a report on the outcome of the audit. These auditors must adhere to the general standards set by the authorities that regulate business activities.

Key words: *audit, environment, financial reporting, assurance activities.*